

Cím: Mendelssohn: Dalok szöveg nélkül

A szerző(k) és / vagy előadó(k) neve: Wu Shuying

Intézmény, kar:

ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium és Kollégium

ELTE BTK Művészetközvetítő

Szak, specializáció, évfolyam: 10. évfolyam

Témavezető(k) neve, tudományos fokozata, beosztása:

Dr. Pintér Tünde Kornélia, PhD, ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium és Kollégium

Borosné Sugár Ildikó, Zongora, Budapest V. kerületi Szabolcsi Bence Zenei Alapfokú Művészeti

Iskola

A műsor összeállításának szempontjai

Számomra Felix Mendelssohn az egyik legkedvesebb zeneszerzőm. Egyedi, arányos és harmonikus stílusa azonnal rabul ejtett, mikor először találkoztam a zenéjével a zeneiskolai tanulmányaim során. Ebből kifolyólag pályamunkám témájául a Dalok szöveg nélkül című kötetére esett választásom. Már kisgyerekként is élveztem a Mendelssohn Velencei gondoladal című darabját játszani, és azóta is igyekszem további darabokat válogatni a zeneszerző zongoraművei közül, különösen a Dalok szöveg nélkül című kötetéből.

A Dalok szöveg nélkül című kötetek közül három darabra esett a választásom; az első darab Op. 19. no. 4., Moderato Á-dúrban, a második mű Op. 38. no. 2., Allegro non troppo c-mollban, valamint a harmadik dal Op. 53. no. 3., Presto agitato g-mollban. A kiválasztott zongoradarabok különböző kötetekből származnak, ezenfelül mind eltérő hangneműek és tempójúak, valamint egymástól eltérő, különféle érzelmeket fejeznek ki.

Az első mű Á-dúrban íródott, amelyhez a zeneszerző Moderato előadásmódot javasol. A darab tökéletesen szimmetrikus szerkezetű elbűvölő elő- és utójátékkal, amely szerintem alkalmas a műsort elindító darabnak. A következő darab, Op. 38. no. 2., Allegro non troppo c-mollban az előző zeneműhöz képest sokkal ritmikusabb, de a hangnem szempontjából egyszerre érzelmes és szomorú hangvételő, amelyhez könnyedén tudok kapcsolódni. Végül, de nem utolsó sorban egy g-moll Presto agitato darabot terveztem előadni, a három zenedarab közül ez a legdinamikusabb mű, amely egyúttal a legnagyobb tetőponttal rendelkezik. Számomra óriási kihívást jelentett elsajátítani ezt a művet, különösen technikai szempontból (Kullak, 2001).

Az előadói koncepció

A pályamunka megírása során áttekintettem a zeneszerző életét és műveinek keletkezési körülményeit. Úgy vélem ez a fajta kutatómunka nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a darabokat – legjobb tudásom szerint – a lehető leghitelesebben adhassam elő, mivel a megismerés útján jobban átfogom tudni élni azokat az érzelmeket, amelyeket a szerző is érezhetett a műalkotás során.

Az Op. 19. no. 4. Á-dúr Moderato tételt mérsékelt tempóban tervezem előadni. A zongoradarabnak több belső szólama van, ezért a dallamot, amely a jobb kéz felső szólamában szólal meg az előadónak a lehető legszebb hangon szükséges megszólaltatnia. Ezenfelül az elő- és utójátékot tisztán, de összefoglaltan kell előadni, annak érdekében, hogy a darab tetőpontja a

megfelelő csúcspontra érhesen. Úgy vélem, hogy nemcsak az elő- és utójátékban, hanem a darab valamennyi részében a dallamot dinamikusan, halkításokkal és erősítésekkel váltogatva szükséges játszani (Kullak, 2001).

Az Op. 38. no. 2. c-moll Allegro non troppo zongoradarab - az előző darabhoz képest - már gyorsabb tempót igényel az előadótól, ugyanakkor úgy vélem, hogy a tempónak még mindig van korlátja, mivel a non troppo előadói utasítás azt jelenti, hogy nem túlzottan. Ennél a darabnál is nagyon kell figyelni arra, hogy a középső, vagyis belső szólam ne legyen túl hangos, nehogy elnyomja a dallamot, amely ugyanúgy a legfelső szólamban szólal meg. Továbbá arra is ügyelni kell, hogy ritmikailag pontos legyen a belső szólam, amelyben folyamatos kis nyújtott ritmust alkalmaz a zeneszerző (Kullak, 2001).

Az utolsó darab, vagyis az Op. 53. no. 3. g-moll Presto agitato tétel tempója egy meglehetősen gyors, intenzív tempót kíván meg az előadótól. Ugyanakkor ezt a darabot nemcsak gyorsan kell előadni, hanem egyúttal szenvedéllyel és izgalommal, amire az agitato előadói jelzést is utal. Technikai szempontból ez a legnehezebb darab a három közül, amely számos skálát és futamot magába foglal. A bal kéz meglehetősen lendületes és intenzív, ugyanakkor csak néhány helyen tartalmaz külön „szólisztikus” dallamot. Ebben a darabban is a legfelső szólamban helyezkedik el a dallam, de időközönként előfordul olyan rész, például a mű legeleje, ahol a balkéz oktávjai dominálnak. A dallam sokszor visszatér a darab folyamán, ezért a zongorajáték során sokszínű előadásmódra van szükség, néhol hangosabban, forte-ban, néhol pedig halkabban, pianóban kell játszani (Kullak, 2001).

Felix Mendelssohn (1809-1847)

Felix Mendelssohn német zeneszerző, karmester, zongora- és orgonaművész volt. Sokoldalú zeneszerzőként egyidejűleg többféle műfajban alkotott; számos szimfóniát, versenyművet, nyitányt, kísérőzenét, oratóriumot, operát, kamarazenei darabot, zongoradarabot, orgonaművet, motettát, kantátát és kórusdarabot komponált. Egyik leghíresebb és legjelentősebb zongoradarab gyűjteménye a Dalok szöveg nélkül (Lieder ohne Worte) című kötetei, amely 1829 és 1845 között keletkezett (Szpunberg, 2011).

Mendelssohn egy gazdag zsidó családban született 1809-ben, Hamburg városában. Rendkívül tehetséges volt, zenei és festészeti tehetsége korán megmutatkozott, kisgyermekkorától nemcsak zongorázni, hanem hegedülni is tanult. A maga korában - Mozarthoz hasonlóan - gyakran

csodagyermeknek nevezték. Kilenc évesen lépett fel először zongoristaként nagy közönség előtt, tizenkét évesen már rendszeresen komponált zeneműveket (Szpunberg, 2011).

Műveit általánosságban a könnyedség, az elegancia, valamint az olykor túlradó szentimentális érzések jellemezték. Mendelssohn mellett mindvégig egy támogató család és szoros baráti társaság állt. A családja nemcsak mentálisan, hanem anyagilag is támogatta a zeneszerzőt, ennek köszönhetően Mendelssohn a zeneszerzésből is megélhetést tudott biztosítani maga és családja számára. Ugyanakkor a korszak legtöbb romantikus zeneszerzőivel szemben, műveire korántsem volt jellemző a szenvedély, a düh és/vagy a harag megjelenítése, zenéjét inkább a harmónia uralta (Brown, 2003, Todd, 2005, Szpunberg, 2011).

Mendelssohn a korai romantika az egyik legkülönlegesebb alakja volt. A romantikus jellegzetességek, mint például a szubjektív érzelmek, a saját belső gondolatok, a szabadabb tempó tisztán kivehető műveiben. Szerzeményeiben gyakran megjelennek természeti képek, amely feltehetően hangversenykörútjai ihlettek. Érdemes megjegyezni, hogy Mendelssohn rajongott Johann Sebastian Bach művészetére iránt, amely kapcsán nemcsak újra színpadra hozta Bach elfeledett nagyszerű műveit, mint például a Máté-passiót, hanem emellett számos olyan művet komponált, melyekben a zenetudósok Bach hatását vélték felfedezni. Ilyen műve például az Op. 35. Prelúdium és fuga, melyet a kritikusok Bach Das Wohltemperierte Klavier című kötetéhez kötöttek. A barokk mellett Mendelssohn zenéjére jelentős hatással volt a bécsi klasszicizmus is, amely elsősorban szimfóniáiban köszön vissza, ilyen például a zeneszerző Op. 11. No. 1. c-moll szimfóniája, amely egy szonáta formájú Allegroval kezdődik, a második tétel - a bécsi klasszicista jegyeket követő – lassú, nyugodt Andante, a harmadik tétel szokás szerint egy Menüett, míg az utolsó tétel ismételten szonáta formát képvisel Allegro előadásmódban (Brown, 2003, Todd, 2005, Todd, 2008, Szpunberg, 2011).

A zseniális zongorista sajnos fiatalon, mindössze harmincnégy évesen hunyt el, ennek ellenére kiemelkedő tehetségével és darabjai sokszínűségével bevészte magát a zene- és művészettörténetbe.

Dalok szöveg nélkül (Lieder ohne Worte)

A Dalok szöveg nélkül Mendelssohn egyik legsikeresebb és legjelentősebb műve. A kötet több szakaszban íródott, a komponálási időszak 1829-től 1845-ig tartott, ez által több, mint tizenötévet ölel fel. A mű nyolc kötetből áll, minden kötetben hat-hat darab található. Az utolsó két kötetet a

zeneszerző halála után adták ki. A szélesen átívelő komponálási idő miatt a kötetekben található dalok rendkívül változatos stílusúak, egyaránt tartalmaz vidámabb (például Tavaszi Dal) és szomorkásabb dalokat (például a Gyászinduló). Mindemellett a tempó szempontjából is rendkívül változatos darabokat vonultat fel a zeneszerző, az Adagiotól a Prestoig (Kullak, 2001, Todd, 2005, Szpunberg, 2011).

A kötetek keletkezéséhez nagyban hozzájárul a zongora, mint hangszer a XIX. században betöltött rendkívüli népszerűsége. A XIX. század elején jelent meg a hangversenyzongora, ugyanakkor házimuzsikálás, azon belül a zongorajáték számos polgári család életét meghatározta. Ennek köszönhetően a zeneszerzők igyekeztek olyan egyszerű, kis terjedelmű, ugyanakkor szellemes műveket is komponálni, melyeket családi összejöveteleken, egyúttal hétköznapi körülmények között is el lehet játszani. A kor leghíresebb ciklusai között említjük Mendelssohn Dalok szöveg nélkül című művét, ugyanakkor hasonló indíttatásból született Robert Schumann: Gyermekjelenetek (Kinderszenen) című alkotása is (Brown, 2003, Todd, 2008, Szpunberg, 2011).

A Dalok szöveg nélkül egyben Mendelssohn alkotói korszakának fordulópontja is volt. A ciklus megkomponálását követően nem kevés kritika érte az akkor húszéves zeneszerzőt. Sokak szerint bár tehetséges fiatal, nem volt saját stílusa, inkább Bach és más zenei nagy mesterek stílusát ötvözte. Azonban nemsokkal később hatalmas változás fedezhető fel a Mendelssohnról szóló feljegyzésekben. Az első kötet megjelenését követően számottevően kevesebben kritizálták a zeneszerzőt. Egyedi stílusa egyre kézen foghatóbb volt, amelyre elsősorban a racionalizmus és a szentimentalizmus, az értelem és az érzelm tökéletes kombinálása volt jellemző. A zeneszerző nagyon szigorúan követte az arányosság elvét, ugyanakkor az érzelmek megjelenítését is szem előtt tartotta, amelyet ritmikai és dinamikai változtatásokkal, némely esetben moduláció útján fejezett ki (Brown, 2003).

A ciklusban szereplő dalok komponálása során Mendelssohnt elsősorban a hétköznapi életképek ihlették. Például az első kötetből a Op. 19. no. 3. darabban Mendelssohn staccatokkal és nyújtott ritmusokkal ábrázolja a vadászatot, miközben a második kötet utolsó dalában (op. 30. no. 6.), név szerint a Velencei Gondoladalban a víz békés hullámozását festi le a zeneszerző, amelyhez folyamatos bontott akkordokat alkalmaz a balkézben (Todd, 2005).

Emellett fontos kiemelni, hogy Mendelssohn úgy komponálta meg a ciklusban szereplő műveket, hogy a hagyományos dal műfaji meghatározásához képest eltérőek legyenek. Hozzájuk nem szükséges az emberi éneklés, hanem a hangszer énekel metaforikusan. A hangterjedelmük

alapján énekelhetőek és hasonlóak a klasszikus dalokhoz, ugyanakkor mégis eltérnek a klasszikus értelemben vett daloktól abból a szempontból, hogy a zongora szólisztikus szerepet kap, továbbá a darabok nem tartalmazznak szöveget. A dallamot mindvégig a zongora játssza, miközben a hagyományos daloknál általában a dallamot az énekes adja elő. Mendelssohn művében ezzel szemben kizárólag a zongora fejezi ki az érzelmeket a hangokon és a harmóniakon keresztül (Todd, 2005).

A dalok közül kiemelkedik a Tavaszi dal (op. 62. no. 6.), amely az egyik leghíresebb darabja a ciklusnak. Néhány dalon kívül Mendelssohn a legtöbb darabnak nem adott címet, ezért mindenkinek más és más elképzelése van a művek előadásáról, például az Op. 53. No. 3. g-moll Presto agitatot több változatban meghallgattam, a felvételek között előfordult gyorsabb, tempósabb előadásmódot képviselő művész, aki inkább a kitűnő technikára koncentrált. Ellenben meghallgattam olyan felvételt is, ahol az eladó elsősorban a zeneiségre figyelt, hogy az érzelmeket minél jobban átélje és kifejezze. A tempósabb változatot Daniel Barenboim, az argentin zongoraművész adta elő, míg a szentimentálisabb változatot pedig Thao Nguyen játszotta a 2019-es II. Nanyang Nemzetközi Zenei Versenyen (Kullak, 2001).

A zeneszerző a köteteket sok esetben kortársainak ajánlotta, például az ötödik kötetet Clara Schumann, Robert Schumann feleségének írta barátságuk révén. A kötetek között előfordul olyan kötet is, amelyből mindössze 48 példányt adtak ki Angliában 1832 és 1833-ban. Ettől eltekintve a dalciklus hatalmas sikert aratott Mendelssohn életének utolsó éveiben (Gerencsér 2009).

Összegzés

Összegzésül elmondhatom, hogy Mendelssohn egy rövid, de igen sokszínű, kalandos és csodálatos zenés életet élt. Már kilencévesen nagy közönség előtt zongorázott és hangversenyeken szerepelt, tízévesen pedig elkezdett zenét szerezni. Fiatal korától kezdődően koncertkörutakat tett Európa szerte és műveinek bemutatása után hírneve zeneszerzőként is jelentősen megnőtt. Ezt követően 1835-ben, huszonhat évesen a lipcsei Gewandhaus zenekarának vezetőjeként világhírűvé tette Lipcsét, mint zenei központot. Sajnos alig tizenkettő évvel ezután harmincnyolc évesen hunyt el többszörös agyvérzést követően. 1847 áprilisában érte őt az első agyszélhűdés a szeretett nővére, Fanny Mendelssohn Hensel halála miatt (Szpunberg, 2011).

A zeneszerző Dalok szöveg nélkül című zongoradarab gyűjteménye hatalmas sikert aratott még Mendelssohn élete során. A gyűjtemény mindössze negyvennyolc kis remekműből áll,

ugyanakkor a darabok hangnemükben és ritmikájukban rejlő szépségük, rövid terjedelmük és változatosságuk kapcsán népszerűsége tettek szert a polgári családok körében. Ez volt a korszakban az első zongoradarab gyűjtemény jellegű mű, amely elsőre sikeres próbálkozás volt, a mű hatással volt sok más késői hasonló jellegű műalkotásra (Szpunberg, 2011)

Mendelssohnnek mindig elfogyhatatlan mennyiségű ötlete volt, sokat próbálkozott zenei pályafutása során, nemcsak ötvözte a korstílusok jellegzetességeit, hanem új műfajokat és zenei formákat is igyekezett létrehozni. Végül, egy Schumann idézettel zárnam dolgozatomat, aki a következőképpen nyilatkozott a zeneszerző darabjairól „Nemde, szép ötlete Mendelssohnnek!” (Szpunberg, 2011, 35. o.).

Felhasznált irodalom

Kullak (2001): *Volume 1 of Felix Mendelssohn's Complete Piano Works: Songs Without Words*. Edition Peters.

Clive Brown (2003): *A Portrait of Mendelssohn*. Yale University Press.

R. Larry Todd (2005): *Mendelssohn: A Life in Music*. Oxford University Press.

R. Larry Todd (2008): *Mendelssohn Essays*. Routledge.

Gerencsér Ferenc (2009): *Zenelexikon*. Anno Kiadó, Budapest.

Alberto Szpunberg (2011): *Felix Mendelssohn - Világhíres zeneszerzők 14*. Kossuth Kiadó.